

Марина Шевчук

ВСТУП
ДО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

посібник для студентів денної та заочної форм
навчання
філологічного факультету

Житомир-2000

ББК 83.0 Я 73

Ш-36

Шевчук М. В. Вступ до літературознавства: Практикум для студентів денної та заочної форм навчання філологічного факультету. – Житомир: Поліграфічний центр ЖДПУ ім. Івана Франка, 2001. – Х с.

Рецензенти: доктор філологічних наук, в. о. професора кафедри української

літератури **Білоус П. В.;**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної літератури **Близнюк А.С.**

Практикум зі вступу до літературознавства призначений для студентів першого курсу філологічного факультету. Завдання цього посібника – допомога студентам у підготовці до практичних занять з предмета. Посібник також містить завдання для самостійних і контрольних робіт.

Друкується за ухвалою Вченої ради Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка від 30.10.2000 р. (протокол №4).

© М. В. Шевчук, 2001

ВСТУПНЕ СЛОВО

“Практикум зі вступу до літературознавства” призначений для студентів 1 курсу філологічного факультету. Завдання цього посібника – допомога студентам у підготовці до практичних занять з предмета. Посібник також містить завдання для самостійних і контрольних робіт.

Практикум складається з трьох розділів і додатків.

Перший розділ – це матеріали до 16 практичних занять. Кожна тема розділена на такі частини:

- план практичного заняття;
- блок ключових понять до теми;
- практичне завдання.

В окремих випадках до названих вище елементів додається теоретичний матеріал, а також методичні рекомендації і пояснення особливостей виконання практичних завдань.

Другий розділ – це тексти і контрольні завдання. Розділ містить також рекомендації до виконання цих видів поточного контролю знань, схеми аналізу і приклади виконання.

Третій розділ – список рекомендованої літератури до лекційного і практичного курсів зі вступу до літературознавства.

Додатки – це питання для самоперевірки, а також перелік обов’язкових завдань, які студент повинен виконати до екзамену.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Підготовка до практичного заняття складається з кількох взаємопов’язаних етапів.

Перший етап – це опрацювання рекомендованої літератури з орієнтацією на запронований план до теми. Відповіді на питання готуються студентами у довільній формі. Нами пропонується, однак, обов’язкова письмова форма такої підготовки (повна відповідь, розгорнутий план відповіді, тези, план відповіді), що дозволить викладачеві простежити за виконанням завдань.

Другий етап – це опрацювання ключових понять (термінів) за спеціальними словниками (список словників вміщено у 3 розділі). Особливості курсу “Вступ до літературознавства” (програмою¹ передбачено оволодіння спеціальною термінологією) визначають обов’язкове знання студентами цих ключових слів на занятті. Зауважимо, що головне тут не механічне запам’ятовування і відтворення, а свідоме

¹ Основні програми курсу: Теорія літератури: Програма для студентів філологічних факультетів педагогічних інститутів / Під ред. Р.Т. Гром’яка. – К.: РУМК, 1988. – 64 с.; Дубина М.І., Чирков О.С. Основи теорії літератури. - К., 1995. Як програмні матеріали використано також видання: Білоус П. В. Основи літературознавства: Курс лекцій. – Житомир, 1998. – 84 с.; Ткаченко А. Мистецтво слова: Вступ до літературознавства. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 448 с.

розуміння терміну, що важливо для застосування засвоєної термінології при виконанні студентами практичних завдань.

Третій етап – обов'язкове виконання письмових завдань до практичного заняття.

1 РОЗДІЛ

Практичне заняття №1.

ТЕМА: ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ЯК НАУКА

1. Літературознавство як комплекс літературознавчих дисциплін. Основні галузі літературознавства. Зміст і завдання кожної з них.

2. Допоміжні літературознавчі дисципліни. Їх суть, завдання, і місце в літературознавстві.

3. Літературознавство та інші гуманітарні науки.

4. Етапи розвитку літературознавства.

5. Наукові методи у літературознавстві.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: літературознавство, текстологія, історіографія, палеографія, герменевтика, компаративістика, методи у літературознавстві: філологічний, біографічний, культурно-історичний, порівняльно-історичний, психолінгвістичний, психоаналітичний, феноменологічний, рецептивна естетика, структуралізм, постструктуралізм, семіотика, деконструктивізм, сублимація, теорія літератури, історія літератури, літературна критика, бібліографія, джерелознавство.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Білоус П. В.* Літературознавчі терміни. – Житомир, 1999. – 40 с.
2. *Білоус П. В.* Основи літературознавства: Курс лекцій. – Житомир, 1998. – 84 с.
3. *Краткая* літературная енциклопедия в 9 томах. – М.: Сов. энциклопедия, 1964.
4. *Лесин В. М.* Літературознавчі терміни. – К.: Радянська школа, 1985. – 252 с.
5. *Українська* літературна енциклопедія у 5 томах. – К.: УРЕ, 1988–1995.

6. *Бушмин А. С.* Наука о литературе. – М.: Современник, 1980. – 334 с.
7. *Нефедов Н. Т.* История зарубежной критики и литературоведения: Учебн. пособие. – М.: Высшая школа, 1988. – 272 с.
8. *Академические школы в русском литературоведении.* – М.: Наука, 1976. – 516 с.
9. *Пасічний В.* Розвиток теоретично-літературної і естетичної думки ХІХ – першої половини ХХ ст. – Харків, 1974. – 151 с.
10. *Наєнко М.* Українське літературознавство: Школи. Напрями. Тенденції. – К.: Наукова думка, 1997. – 320 с.

Практичне заняття №2

ТЕМА: СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Література як вид мистецтва
2. Естетична природа словесного мистецтва
3. Критерії художності літературного твору
4. Основні функції літератури

Практичне завдання: *проаналізувати образний лад художнього тексту (на вибір, рекомендуємо використати блок текстів №1 другого розділу посібника).*

КЛЮЧОВІ СЛОВА: рецепція, образ, образність, образний лад твору, реципієнт, умовність, катарсис, гедонізм, мімезис, вимисел.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Літературознавчий словник-довідник.* / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – 752 с.
2. *Потебня А. А.* Естетика і поетика слова: Збірник. – К.: Мистецтво, 1985. – 302с.
3. *Франко І.* Із секретів поетичної творчості // Франко І. Твори в 50 томах. – К.: Наукова думка, 1980. – Т. 31. – С. 45–119.
4. *Антологія світової літературної думки ХХ ст* – Львів: Літопис, 1996.
5. *Волков И. Ф.* Литература как вид художественного творчества. – М.: Просвещение, 1985. – 192 с.

6. *Парандовський Я.* Алхімія слова. – К.: Дніпро, 1991. – 375 с.
7. *Коцюбинська М.* Література як мистецтво слова // Вступ до літературознавства: Хрестоматія – К.: Либідь, 1995. – С.145–147.
8. *Фролова К. П.* Цікаве літературознавство – К.: Освіта, 1991. – 192 с.

Практичне заняття №3

ТЕМА: ЛІТЕРАТУРА ЯК СИСТЕМА

1. Історичні передумови виникнення родів і жанрів.
2. Поняття про епос, лірику, драму.
3. Епічні жанри.
4. Ліричні жанри. Види поділу на жанри у ліриці.
5. Драматичні жанри.
6. Суміжні родові та жанрові форми.

Практичне завдання:

1. У будь-якій формі (таблиця, схема) описати літературу як систему (родовий, видовий, жанровий та різновидний рівні).
2. Самостійно визначити й записати основні жанрові форми трьох родів літератури та суміжних родових утворень.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: рід літературний, вид, жанр, епос, лірика, драма, ліро-епос, ліро-драма, епіко-драма, основні епічні жанри, основні ліричні жанри, основні драматичні жанри, суміжні жанрові утворення.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Арістотель.* Поетика. – К.: Дніпро, 1967. – 123 с.
2. *Білоус П. В.* Літературознавчі терміни. – Житомир, 1999. – 40 с.
3. *Білоус П. В.* Основи літературознавства: Курс лекцій. – Житомир, 1998. – 84 с.
4. *Волинський П. К.* Основи теорії літератури. – К.: Наукова думка, 1967. – 364 с.
5. *Краткая литературная энциклопедия в 9 томах.* – М.: Сов. энциклопедия, 1964.

6. *Ткаченко А.* Мистецтво слова: Вступ до літературознавства. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 448 с.
7. *Літературознавчий словник-довідник.* / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – 752 с.

Практичне заняття №4

ТЕМА: ЗМІСТОВІ ЧИННИКИ ХУДОЖНЬОЇ ФОРМИ

ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ

1. Мотив як формально-змістовий компонент літературного тексту.
2. Тема і проблема у літературному творі.
3. Поняття про пафос літературного твору.
4. Тенденція у літературному творі. Поняття про ідею літературного твору.

Практичне завдання: визначити мотиви, теми, проблеми, а також пафос (емоційну тональність) поезій з циклу “Зоряне небо” Лесі Українки (Українка Леся. Збір. творів у 12 томах. – К.: Наукова думка, 1975. – Т.1. – С. 50–52).

КЛЮЧОВІ СЛОВА: мотив, лейтмотив, метамотив, тема, пафос, тенденція, тенденційність, ідея, тематика, проблема, зміст.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Введение* в литературоведение: Учебн. для филолог. спец. ун-тов / под. ред. Г. Н. Пospelова. – М.: Высшая школа, 1988. – 528 с.
2. *Кузьменко В. І.* Словник літературознавчих термінів: Навчальний посібник з літературознавства. – К.: Український письменник, 1997. – 230 с.
3. *Абрамович Г. Л.* Введение в литературоведение. – М.: Просвещение, 1975. – 352 с.
2. *Краткая* литературная энциклопедия в 9 томах. – М.: Сов. энциклопедия, 1964.

3. *Літературознавчий словник-довідник.* / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – 752 с.

Практичне заняття №5

ТЕМА: ОСОБЛИВОСТІ ЕПІЧНИХ ТВОРІВ

1. Сюжет та його різновиди. Елементи сюжету.
2. Поняття про конфлікт.
- 3 Система персонажів, засоби їх змалювання
4. Компонування твору (композиція).
4. Автор в епічному творі.

Практичне завдання:

1. Прочитати і проаналізувати новели Григора Тютюнника "Три зозулі з поклоном", "Зав'язь" або інші прозові твори (на вибір).
2. Прочитати новелу В. Стефаніка "Новина" і визначити основні елементи сюжету. Проаналізувати особливості композиції твору.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: сюжет, композиція, портрет, пейзаж, епіграф, пролог, епілог, зав'язка, розвиток дії, експозиція, кульмінація, розв'язка, хронотоп, конфлікт, перепетія, передісторія, фабула, тема, автор, наратор, ретардація.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Волинський П. К.* Основи літературознавства – К.: Наукова думка, 1967. – 364 с.
2. *Маймин Е.А., Слінина Э.В.* Теория и практика литературного анализа. – М.: Просвещение, 1984. – 160 с.
3. *Цвіркунов В.* Сюжет. Деякі питання теорії. – К: Вид-во АН УРСР, 1963. – 240 с.
4. *Літературознавчий словник-довідник.* / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – 752 с.
5. *Білецький О. І.* В мастерской художника слова // *Білецький О. І.* Зібрання праць у 5 томах. – К.: Наукова думка, 1965. – Т. 3. – С.274–289.
6. *Веселовский А. Н.* Историческая поэтика. – М.: Высшая школа, 1989. – 406 с.

Методичні рекомендації

Виконання першого письмового завдання передбачає аналіз новели Гр. Тютюнника за таким планом:

- визначити різновид сюжету;
- окреслити систему персонажів у їх зв'язках;
- визначити композиційні елементи;
- означити місце автора у творі (наявність чи відсутність авторських відступів, коментарів, прямих характеристик), а також авторську манеру викладу (об'єктивна, суб'єктивна).

При виконанні другого письмового завдання варто оформити відповідь як схему, взявши за основу лінійну схему розвитку сюжету:

А – Б – В – Г – Д – Е – Ж,

де А – пролог, Б – експозиція, В – зав'язка, Г – розвиток дії, Д – кульмінація, Е – розв'язка, Ж – епілог.

Зауважимо, що той, хто робить таке дослідження, має повну свободу інтерпретації.

Практичне заняття №6

ТЕМА: ОСОБЛИВОСТІ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ

1. Значення конфлікту в драматичному творі.
2. Особливості розвитку дії. Напруженість дії.
3. Форми поведінки персонажів.
4. Особливості мовлення персонажів драматичного твору.
5. Художня умовність у драматичному творі.

Практичне завдання:

1. Прочитати і проаналізувати п'єсу М. Куліша «Мина Мазайло».
2. Виписати приклади авторських ремарок (до 3 прикладів з різних драматичних творів).

КЛЮЧОВІ СЛОВА: драма, драма (як жанр), трагедія, комедія, ремарка, монолог, діалог, полілог, сцена, картина, акт, антракт, інтерлюдія, інтермедія, лібретто, монодрама, умовність, сценічність, театральність, ява, драма для читання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Волинський П. К.* Основи літературознавства – К.: Наукова думка, 1967. – 364 с.
2. *Семенчук І. Р.* Мистецтво композиції і характер. – К., 1974.

3. *Цвіркунов В.* Сюжет. Деякі питання теорії. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – 240 с.
4. *Літературознавчий словник-довідник.* / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ “Академія”, 1997. – 752 с.
5. *Арістотель.* Поетика. – К.: Дніпро, 1967. – 123 с.
6. *Введение в литературоведение: Учебн. для филолог. спец. ун-тов* / Под ред. Г. Н. Поспелова. – М.: Высшая школа, 1988. – 528 с.

Методичні рекомендації

Перше письмове завдання передбачає визначення основних рис і особливостей п'єси М. Куліша “Мина Мазайло” як драматичного твору. Студент повинен вказати зовнішні текстові ознаки драматичного роду в цьому творі (своєрідна композиція, поділ на частини, місце автора, його присутність чи відсутність). Далі студент аналізує внутрішні якості драми, зумовлені вимогами *сценічності* (див. *Арістотель.* Поетика. – К.: Дніпро, 1967. – 123 с.; *Введение в литературоведение: Учебн. для филолог. спец. ун-тов* / Под ред. Г. Н. Поспелова. – М.: Высшая школа, 1988. – С. 113–118). Для цього визначається характер конфлікту, часопросторова прив'язаність дії (час і місце дії), особливості мови персонажів.

Практичне заняття №7

ТЕМА: ОСОБЛИВОСТІ ЛІРИЧНИХ ТВОРІВ

1. Предмет і зміст лірики.
2. Образ в ліриці. Поняття про ліричного героя.
3. Жанри лірики. Медитативна і сугестивна лірика.
4. Експресивність ліричної мови.

Практичне завдання: підібрати для аналізу 5 ліричних творів різних жанрів (на окремих картках).

КЛЮЧОВІ СЛОВА: автор, бард, герой ліричний, лірика, медитація, мелодика вірша, поезія, медитативна лірика, сугестивна лірика, основні жанри лірики (перелік визначити самостійно).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.

1. *Літературознавчий словник-довідник.* / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ “Академія”, 1997. – 752 с.

2. *Франко І. Із секретів поетичної творчості // Франко І. Твори в 50 томах.* – К.: Наукова думка, 1980. – Т. 31. – С. 45–119.
3. *Лесин В. М., Пулинець О. С. Словник літературознавчих термінів.* – К.: Наукова думка, 1965. – 240 с.
4. *Волинський П. К. Основи теорії літератури.* – К.: Наукова думка, 1967. – 364 с.
5. *Введение в литературоведение: Учебн. для филолог. спец. ун-тов / под. ред. Г. Н. Поспелова.* – М.: Высшая школа, 1988. – 528 с.
6. *Страшинов С. Анализ поэтического произведения в жанровом аспекте.* – Иваново, 1983. – 92 с.

Методичні рекомендації

При визначенні переліку основних жанрів лірики зверніть увагу на різні види такого жанрового поділу. Єдиної системно завершеної класифікації лірики не вироблено. Тому потрібно використати при визначенні переліку жанрів різні системи поділу (тематична, формальна, емоційно-тональнісна).

Практичне заняття №8

ТЕМА: СУМІЖНІ РОДОВІ ТА ЖАНРОВІ УТВОРЕННЯ, ЇХ ОСОБЛИВОСТІ.

1. Поняття про суміжні родові та жанрові утворення (суміжні змістоформи).
2. Особливості ліро-епосу. Жанри ліро-епосу.
3. Особливості ліро-драми. Жанри ліро-драми.
4. Особливості епо-драми (епіко-драми).
5. Кінодраматургія як суміжний вид.

Практичне завдання: *прочитати драматичну поему Лесі Українки “На полі крові”. Визначити систему персонажів, окреслити розвиток конфлікту (скласти сюжетну схему).*

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ліро-епос, ліро-драма, епо-драма, поема, балада, байка, драматична поема, драма для читання, кіносценарій, екранізація, кіноповість, кінопритча.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Літературознавчий словник-довідник.* / Р. Т. Гром’як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ “Академія”, 1997. – 752 с.

2. *Введение* в литературоведение: Учебн. для филолог. спец. ун-тов / Под ред. Г. Н. Поспелова. – М.: Высшая школа, 1988. – 528 с.

3. *Ткаченко А. О.* Мистецтво слова: Вступ до літературознавства: Підручник для гуманітаріїв. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 448 с.

4. *Білоус П. В.* Основи літературознавства: Курс лекцій. – Житомир, 1998. – 84 с.

5. *Чирков А. С.* Эпическая драма (Проблемы теории и поэтики). – К.: Вища школа, 1988. – 160 с.

6. *Щепилова Л.В.* Введение в литературоведение. – М.: Учпедгиз, 1956. – 320 с.

Методичні рекомендації

При виконанні практичного завдання на основі власних спостережень студент повинен підтвердити належність жанру п'єси Лесі Українки "На полі крові!" до суміжних жанрових утворень. Для цього потрібно визначити змістові та формальні ознаки твору як драми і ліро-епічної поеми, а також окреслити характер основного конфлікту. Особливу увагу варто звернути на теоретичне визначення жанру драматичної поеми (див. словники літературознавчих термінів).

Практичне заняття №9

ТЕМА: МОВА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ: ФОНІКА, ЛЕКСИКА

1. Поняття "художній текст".
2. Комунікативна та естетична функція мови.
3. Мова розмовна, літературна, мова художньої літератури.
4. Мова автора і мова персонажів.
5. Фоніка. Поняття про поетичну евфонію.
6. Види поетичної фоніки.

7. Лексичне багатство художньої мови (синоніми, антоніми, омоніми, пароніми, архаїзми, неологізми, діалектизми, жаргонізми, вульгаризми).

Практичне завдання: *виписати зразки використання лексичних засобів художньої мови (дивитись ключові слова).*

КЛЮЧОВІ СЛОВА: асонанс, алітерація, ономаіопея, синоніми, антоніми, омоніми, пароніми, архаїзми, неологізми, діалектизми, жаргонізми, вульгаризми, текст, контекст, підтекст, інтерпретація, професіоналізми, історизми.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Літературознавчий* словник-довідник. / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – 752 с.
2. *Введение* в литературоведение: Учебн. для филолог. спец. ун-тов / Под ред. Г. Н. Поспелова. – М.: Высшая школа, 1988. – 528 с.
3. *Ткаченко А. О.* Мистецтво слова: Вступ до літературознавства: підручник для гуманітаріїв. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 448 с.
4. *Білоус П. В.* Основи літературознавства: Курс лекцій. – Житомир, 1998. – 84 с.
5. *Коваль А. П.* Практична стилістика сучасної української мови. – К.: Вища школа, 1987. – 376 с.

Практичне заняття №10

ТЕМА: МОВА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ. ТРОПИ

1. Поняття “тропи”.
2. Порівняння, його види.
3. Метафора, її види.
4. Символ.
5. Метонімія, її види.
6. Перифраз.
7. Епітет.

Практичне завдання: *виписати у зошит по 3 приклади до кожного з ключових слів-термінів.*

КЛЮЧОВІ СЛОВА: троп, порівняння, просте порівняння, загальноживане порівняння, розгорнуте порівняння, епітет, постійний епітет, метафора, прозопопея, персоніфікація, уособлення, алегорія, алогізм, гіпербола, гротеск, евфемізм, літота, метонімія, оксюморон, перифраз, символ, синекдоха.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Літературознавчий* словник-довідник. / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – 752 с.
2. *Введение* в литературоведение: Учебн. для филолог. спец. ун-тов / Под ред. Г. Н. Поспелова. - М.: Высшая школа, 1988. – 528 с.

3. Білоус П. В. Основи літературознавства: Курс лекцій. – Житомир, 1998. – 84 с.

4. Близнюк А. С. Тропи та фігури поетичної мови. – Житомир: Волинь, 1998. – 44 с.

5. Рядков Н. А. Стилистический анализ художественного произведения. – К.: Вища школа, 1977. – 136 с.

Практичне заняття №11

ТЕМА: МОВА ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ. ПОЕТИЧНИЙ СИНТАКСИС

1. Синтаксичний рівень художньої мови. Поняття про фігури художньої мови.

2. Класифікація фігур.

3. Види фігур.

Практичне завдання: *виписати у зошит по 2 приклади до кожного з ключових слів-термінів.*

КЛЮЧОВІ СЛОВА: риторичний вигук, риторичне звертання, риторичне запитання, анафора, епіфора, антитеза, інверсія, градація, еліпсис, апосіопеза, асиндетон, полісендитон, симплока, каламбур, паралелізм, плеоназм, рефрен, хіазм.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Літературознавчий словник-довідник.* / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – 752 с.

2. *Введение в литературоведение: Учебн. для филолог. спец. ун-тов /* под. ред. Г. Н. Поспелова. – М.: Высшая школа, 1988. – 528 с.

3. Білоус П. В. Основи літературознавства: Курс лекцій. – Житомир, 1998. – 84 с.

4. Близнюк А. Тропи та фігури поетичної мови. – Житомир: Волинь, 1998. – 44 с.

5. *Виноградов В. В. О языке художественной литературы.* – М.: Госиздат, 1959. – 656 с.

Практичне заняття №12

ТЕМА: ОСНОВИ ВІРШУВАННЯ

1. Мова віршова і мова прозова.

2. Системи віршування.

3. Метрична система. Основні стопи.
4. Силабічна система.
5. Тонічна система.

Практичне завдання: *виписати у зошит по три приклади віршів різних систем віршування.*

КЛЮЧОВІ СЛОВА: метричне віршування, мора, стопи, гекзаметр, цезура, пентаметр, силабічне віршування.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Літературознавчий словник-довідник.* / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – 752 с.
2. *Введение в литературоведение: Учебн. для филолог. спец. ун-тов /* Под ред. Г.Н. Поспелова. – М.: Высшая школа, 1988. – 528 с.
3. *Білоус П. В. Основи літературознавства: Курс лекцій.* – Житомир, 1998. – 84 с.
4. *Близнюк А. С. Системи віршування.* – Житомир, 1999. – 44 с.
5. *Качуровський І. Метрика: Підручник.* – К.: Либідь, 1994. – 120 с.
6. *Качуровський І. Строфіка: Підручник.* – К.: Либідь, 1994. – 272 с.

Практичне заняття №13–14

ТЕМА: ОСНОВИ ВІРШУВАННЯ. СИЛАБО-ТОНІЧНА СИСТЕМА ВІРШУВАННЯ

1. Силабо-тонічна система віршування.
2. Основи ритмічного ладу в силабо-тонічному віршуванні.
3. Види стоп.
4. Допоміжні елементи ритму:
 - пауза ритмічна, смислова, перенесення, цезура;
 - рима, види рим, способи римування.
5. Строфи. Види строф.

Практичне завдання:

1. *Виписати у зошит якнайбільше (мінімум 5) прикладів різної строфічної побудови поезії.*
2. *У блокові вправ №2 визначити вид строфічної побудови кожного вірша (наприклад, 2.7 – сонет).*

КЛЮЧОВІ СЛОВА: стопа, хорей, ямб, піріхій, спондей, дактиль, амфібрахій, анапест, пеони, хоріямб, цезура, клаузула, рима, відкрита рима, закрита рима, парні рими, суміжні рими, перехресні рими, кільцеві рими, строфа, моновірш, двовірш, терцет, катрен, п'ятивірш, секстина, семивірш (септима), октава, нона, децима, тріолет, рондо, рондель, сонет (вінок сонетів), газелі, рубаї, танка.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Літературознавчий словник-довідник* / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – 752 с.
2. *Введение в литературоведение: Учебн. для филолог. спец. ун-тов* / Под ред. Г. Н. Поспелова. – М.: Высшая школа, 1988. – 528 с.
3. *Білоус П. В. Основи літературознавства: Курс лекцій.* – Житомир, 1998. – 84 с.
4. *Близнюк А. С. Системи віршування.* – Житомир, 1999. – 44 с.
5. *Качуровський І. Метрика: Підручник.* – К.: Либідь, 1994. – 120 с.
6. *Качуровський І. Строфіка: Підручник.* – К.: Либідь, 1994. – 272 с.
7. *Харлан М. О стихе.* – М.: Художественная литература, 1966. – 152 с.

Практичне заняття №15

ТЕМА: ОСНОВИ ВІРШУВАННЯ. ВИДИ І ФОРМИ ВІРШУВАННЯ

1. Народнопісенний вірш. Акцентні народні вірші.
2. Літературний тонічний вірш.
3. Вільний вірш.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: античний вірш, коломийковий вірш, верлібр, паузник, тактовник, білий вірш.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Літературознавчий словник-довідник* / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – 752 с.
2. *Введение в литературоведение: Учебн. для филолог. спец. ун-тов* / Под ред. Г. Н. Поспелова. – М.: Высшая школа, 1988. – 528 с.
3. *Білоус П. В. Основи літературознавства: Курс лекцій.* – Житомир, 1998. – 84 с.
4. *Близнюк А. С. Системи віршування.* – Житомир, 1999. – 44 с.

5. *Качуровський І.* Метрика: Підручник. – К.: Либідь, 1994. – 120 с.
6. *Качуровський І.* Строфіка: Підручник. – К.: Либідь, 1994. – 272 с.

Практичне заняття №16

ТЕМА: ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальні закономірності розвитку літератури. Літературний процес.
2. Художній метод, тип творчості, літературний напрям. Основні типи творчості (художні методи).
3. Літературна течія, літературна школа. Гуртки, групи, угруповання.
4. Традиції та новаторство. Авангард.
5. Поняття про стиль. Індивідуальний стиль письменника.
6. Сучасний етап розвитку літератури.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: літературний процес, тип творчості, напрям, течія, школа, традиції та новаторство, авангард, бароко, класицизм, сентименталізм, романтизм, реалізм, модернізм, постмодернізм, канон, стиль.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Наливайко Д. С.* Искусство: направления, течения, стили. – К.: Мистецтво, 1985. – 230 с.
2. *Краткая* литературная энциклопедия в 9 томах. – М.: Сов. энциклопедия, 1964.
3. *Литературный* энциклопедический словарь / Под общ. ред. В. М. Кожевникова и П. А. Николаева. – М.: Сов. энциклопедия, 1987. – 752 с.
4. *Літературознавчий* словник-довідник. / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – 752 с.
5. *Білоус П. В.* Основи літературознавства: Курс лекцій. – Житомир, 1998. – 84 с.
6. *Кузьменко В. І.* Словник літературознавчих термінів: Навчальний посібник з літературознавства. – К.: Український письменник, 1997. – 230 с.
7. *Ткаченко А.* Мистецтво слова: Вступ до літературознавства. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 448 с.
8. *Пахаренко В.* Нарис української поезики: До нових підходів у вивченні літератури // Українська мова і література. – 1997. – №29–32.

Практичний курс закінчується підсумковою контрольною роботою.

2 РОЗДІЛ

ТЕКСТИ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНИХ І КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ, А ТАКОЖ ПОТОЧНИХ ПИСЬМОВИХ РОБІТ

**Блок №1. ФОНІКА, ПОЕТИЧНА ЛЕКСИКА, ТРОПІКА,
ПОЕТИЧНИЙ СИНТАКСИС**

Методичні рекомендації до виконання самостійних і контрольних робіт

Робота над текстами передбачає спочатку поетапний (самостійні роботи, блиц-опитування у письмовій формі тощо), а далі – системний їх аналіз (контрольні роботи) за такою схемою:

1. Засоби фоніки у тексті.
2. Лексичні засоби у тексті. Визначення їх ролі.
3. Фігури. Їх навантаження у тексті.
4. Тропи у тексті. Визначення їх ролі.

На кожному етапі студент повинен пояснити значення і роль тих чи інших художніх засобів у творенні тексту, у його змістовому й емоційному наповненні.

УВАГА! Запропонована нами схема аналізу є лише сіткою координат для аналізу. Той, хто аналізує, має повне право на своє відчуття і розуміння тексту.

1.4. Все йде, все минає – і краю немає.
Куди ж воно ділось? відкіля взялось?
І дурень, і мудрий нічого не знає.
Живе... умирає... одно зацвіло...
А друге зав'яло, навіки зав'яло...
І листя пожовкле вітри рознесли.
А сонечко встане, як перше вставало,
І зорі червоні, як перше плили,
Попливуть, і потім і ти, білолиций,
По синьому небу вийдеш погулять.
Вийдеш подивиться в жолобок, криницю
І в море безкрає і будеш сіять.

Т. Шевченко

1.5. НАРБУТОВЕ "А". 1917

*Видатний графік Георгій
Нарбут 1917 року в
Петрограді починає створю-
вати високомистецький варі-
ант національної абетки*

нема електрики

і хліба і держави

якому ще вклонитися провидцю чи
пресвітеру
отечество лежить собі двоглаве та іржаве
а ми вчимось писати нашу першу літеру

...абетка починається на А

Артерія

Ассирія

Аптека

Арена рАн глибокА мов труна

історія кричить немов Абетка

відкрите А мов Арф рАхмАнна грА

мов хор кАлік безкраю ноту тягне

комусь АрАл

комусь Афон-горА

лети ж нАд нАми обгорілий Ангеле

нАш перший нАш голодний птАше нАш

зАкрите А нА шибениць глАголАх

впАде перо як тлінний АдАмАшк

нА Азію що вихолола й гола

кричуше А нАуки тА письма

як АмбрАзури в АркАх АкАдемій

це Аполлон якого в нАс нема

Або АдАм в розтерзАнім едемі

нема лікарень борошна паперу

універсали розстріли декрети плач амвонів

абетку починаєм ніби еру

вчимось писати спалахи червоні

Ю. Андрухович

1.6. Реве та стогне Дніпр широкий,

Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав.
Неначе човен в синім морі,
То виринав, то потопав.
Ще треті півні не співали,
Ніхто нігде не гомонів,
Сичі в гаю перекликалися,
Та ясен раз у раз скрипів.

Т. Шевченко

1.7. Гроза пройшла... зітхнули трави,
Квітки голівки підняли,
І сонце, тепле і ласкаве,
Спилило погляд на землі.

Здаля розвіялись тумани,
Знов ясно, пахощі, тепло...
Спилилась кров, замовкли рани.
Прибите серце ожило.

Літає радість, щастя світе,
Дзвенять пташки в садах рясних,
Сміються знову трави, квіти...
А сльози ще тримтять на них.

Олександр Олесь

1.8. ВЕСІЛЬНА

Для Олечки

Послухай: б'є весільний бубон
і клени клоняться, мов пави.
В твоє волосся, моя люба,
заплівся місяць кучерявий.

Чому пригасла скрипка трохи,
чому тремтить твоя долоня?
Ніч срібним сяйвом, наче мохом,
обмотує підкови коням.

Б.-І. Антонич

1.9. Було ще зовсім, зовсім рано...
Щоб видивити шлях собі,
Наздибочки ставав світанок, –
По груди травам був, не більш.

І раптом наче сталося диво:
Чорнява ночі голова
Зробилася сріблясто-сива
І стала ніч, як удова.

В. Малишко

1.10. На квітки первісні мая,
На розкішну ярину
Темних хмар зловісна згряя
Сипле білу пелену.

І квітки обваженілі
Хилять зблідлеє чоло:
Їх морозом вже прибило,
Їх снігами замело!
Серце сумне, серце хворе,
Теж прибите на цвіту,
Необоре, тяжке горе
Нищить силу молоду.
Де ж, життя, твоя принада,
Молоді, весняні сни?
Темно скрізь... на душу пада
Сніг довічної зими...
Л. Старицька-Черняхівська

1.11. Я із надій будую човен,
І вже немовби наяву
З тобою, ніжний, срібномовен
По морю радості пливу.
І гомонять навколо хвилі,
З бортів човна змивають мох,
І ми з тобою вже не в силі
Буть нещасливими удвох.
І ти ясна, і я прозорий,
І душі наші мов пісні,
І світ великий, неозорий,
Належить нам: тобі й мені.
О море радості безкрає,
Чи я тебе перепливу?
Якби того, що в мріях маю,
Хоч краплю мати наяву.

В. Симоненко

1.12. Переживу. Перебідую.
Не перший, не останній раз.
Та й понесу свою біду я
Тому, хто серцем не погас.
А він візьме її в долоні
І обігріє, й пригорне,
І поцілує в сиві скроні
Перегорьовану мене.
І сивина зазолотиться
В щедротних променях ясних,
І прилетить кохання птиця
Сама в мої тривожні сни.

Л. Клименко

1.13. Будь щедрою, хай плаче твоє листя,
роздай плоди і знову зацвітай.
Хай попліткує наволоч тілиста.
Що є душа? – у неї не питай.

Як є, то є. Нема – то нікотрої.
Віки надбали мудрості, не я.
Кассандра плаче на руїнах Трої.
В руїнах Трої гріється змія.

Л. Костенко

1.14. Ті журавлі, і їх прощальні сурми...

Тих відлітань сюїта голуба...
Натягне дощ свої осінні струни
торкне ті струни пальчиком верба.
Сумна арфістко, – рученьки вербові! –
по самі плечі вкутана в туман.
Зіграй мені мелодію любові,
Ту без якої холодно словам.
Зіграй мені осінній плач калини.
Зіграй усе, що я тебе прошу.
Я не скрипичний ключ, а журавлиний
тобі над полем в небі напишу.
Л. Костенко

1.15. Ой не крийся, природо, не крийся,
що ти в тузі за літом, у тузі.
У туманах ти сниш...
А чогось так сичі
розридалися в лузі.

Твої коси від смутку, від суму
вкрила прозолоть, ой ще й кривава.
Певно, й серце твоє взолотила печаль,
що така ти ласкава.

А була ж ти – як буря із громом!
А була ж ти – як ніч на Купала...
Безгоміння і сум. Безгоміння і сон.

Ой там зірка десь впала, як згадка.
Засміялося серце у тузі!
Плачуть знову сичі...
О, ридай же, молись:
ходить осінь у лузі

П. Тичина

1.16. ЗА ТУМАНОМ НІЧОГО НЕ ВИДНО

За туманом нічого не видно,
Тільки видно дуба зеленого.
Під тим дубом криниця стояла,
Там дівчина воду набирала.
Ах, втопила золоте відерце
Заболіло в дівчиноньки серце
“А хто ж моє відерце дістане,
Той зо мною на рушничок стане”.
Обізвався козак молоденький:
“А я твоє відерце достану
І з тобою на рушничок стану”.

Народна пісня

1.17. Як луна загубленого раю –
На дзвіниці відгукнувся дзвін,
І зірвалась біла-біла згряя,
Згряя білих-білих голубів.

Вечір вдарив червінню по крилах,
Промінь вдарив по пелюстках крил,

У рожевім біле затремтіло,
І рожевим став вечірній пил.
Ю. Дараган

1.18. Видиш, брате мій,
Товаришу мій:
Відлітають сірим шнурком
Журавлі у вирій.
Кличуть: кру! кру! кру!
В чужині умру, –
Заки море перелечу,
Криличка зітру.
Мерехтять в очах
Безконечний шлях,
Гине, гине в синіх хмарах
Слід по журавлях.
Б. Лепкий

1.19. Чому з тобою ми не хвили?
Удвох за руки б ми взялись
І в край щасливий полетіли,
Де ждала нас любов колись.

Чому не птахи ми з тобою?
Ми б не нудились на землі,
А над горою сніговою
З ясними хмарами жили.

Чому ми й досі не здолаєм
Свого минулого забудь?
Ми б в щасті чистім і безкраім
Могли б, як в морі, утонуть.
Олександр Олесь

1.20. Знесилений, німий, бездушний майже,
Я впав тобі до ніг... збагни – і тям!
Ти переміг. Ти подолав. Так дай же
Уславити поразку небуттям!

Рази мене, одчаю мій! Будь чесний!
Ти ж не минешся, хоч і час мине...
Ти переміг! Усі майбутні весни
Не оживлять мене!

Гряди ж! Рази! Я ниць тебе стрічаю.
Ти переміг! Ти переміг, одчаю!
Є. Плужник

1.21. Ой не сійтесь, роси,
На сухі покоси,
На колючі стерні,
На різкі піски. –
Що за вами, роси,
Та весь край голосе,
Журяться барвінки,
Тужать квітники.
Ви до їх всміхніться,

Ви на їх спустіться
Засівом перловим, дощиком рясним.
П. Савченко

1.22. земле
цілую твій поділ
поцілунки стікають
у траву

золоті годинники ромашок
показують
колючий дріт

метелик
білим рукавом
утерся

а вже трава ступила
до коси:
– Коси!

Т. Мельничук

1.23. я князь роси
я знаю

трави міцно
прикуті ногами
до галери степу

море – босе

писана земля
розколота кров'ю
а над гранітами

душа морозу
плаче квітами

Т. Мельничук

1.24. Коли в твої очі дивлюся –
Здається мені:
Мов бачу я небо прозоре.
Мов бачу брильянтових зір ціле море,
Що десь там горять-усміхаються,
Чудові, ясні.

Ах, очі, ті очі!.. Кохана,
Чом серце твоє не таке?
Чому, як говориш – на думку спадає
Те поле у жовтні. Туман поглядає.
Суха бадилина хитається...
Спить груддя важке.

П. Тичина

1.25. Ще в жилах бурхають вогні,
А серце журно вже шепоче:

“Минають дні... Минають дні...”
Життя – веселка навесні,
Горять завзяттям гордим очі,
Весь світ всміхається мені...
“Минають дні... Минають ночі...”
Усе дозволено! Все можна!
А десь на дні у глибині
Хтось тужить-журиться тривожно:
“Минають дні... Минають дні...”
Василь Еллан

1.26. НАШІ ВІДНОСИНИ
Мені подобається коли мені сумно
Мені подобається коли вона холодна
Може тому що я люблю безумно
Може тому що вона зі мною згодна

Наші відносини такі неясні
Здається ніби щось раптово скінчиться
Може тому наші побачення такі прекрасні
Може тому серце моє мусить розбитися
М. Семенко

1.27. ПОЕЗІЯ БЕЗСОННЯ
Я сам... Я сум
в собі несучу,
рошу росу,
крешу красу,
плекаю кра-
пель білий біль –
іржа-жура
вціляє цвіль...
Дми, дим, затопим,
позатим,
торкань картон,
хітон хотінь,
мотив утоми,
сни весни
і дні бездонні...
Диме, дми!

Р. Здорик

1.28. Утекти б од себе геть світ за очі,
у небачене, нечуте, у немовлене,
де нема ані осмут, ні радощів,
де ніщо не збавлене, не здолане.
Жив би там – безоко і безсердо,
жив би так, як опадають вниз,
поріднившись із земною твердю,
до якої намертво приріс
поглядом, і серцем, і думками
(хто тебе такого віднайде?).
Нерухомий і крихкий, як камінь,
нерухомий і крихкий, як день,

що зотлів і вижарів і знов
котиться з мультявкого поранку.
Ти – Адам. Журба – твоя коханка,
а земне тяжіння – то любов.
В. Стус

1.29. Важкі киреї, золоті
далматики та оловіри,
і княжі корзна, і щити,
ножі, списи, мечі, сокири.

Ковтки, підвіски. Барми й гривни.
І соболі, білиці й куни.
І згуки рогу переливні,
й гучні від перегонів луни.

Розгонисте небесне грище,
все довше, ширше, глибше, вище.
Є лицарству де погуляти
і хист і силу показати.

А пугар з золота тяжкий
по вінця повниться медами,
він із руки і до руки
кружляє хмільно за столами.

Олег. Ольгович Ярослав.
Як не пізнати Святослава?
Щит ясний – сонце, очі став,
а обіч його – ратня слава.

Роман. Данило. Осьмомисл.
Тобі все лицарство шановне –
хоч шапку скинь і уклонись –
і йде злот-пугар заздоровно.
О. Лятуринська

1.30. День величався і пишався.
Ми ж, двос піших пішаниць,
упали в небо горілиць,
а світ, немов горіх розпався.
І вже ні неба, ні землі –
лиш ти одна, моя надіє,
і та не жевріє – чорніє
в опротивічній імлі.
Та дякувати Богу – вдвох.
Наш день попереду – мов зараз.
Ще й солов'їв любовна пара
співає “тьох” та “перетьох”.
В. Стус

Блок №2. ОСНОВИ ВІРШУВАННЯ

Методичні рекомендації до виконання самостійних і контрольних робіт (основи віршування)

Робота над текстами передбачає спочатку поетапний (самостійні роботи, бліц-опитування у письмовій формі тощо), а далі – системний їх аналіз (контрольні роботи) за такою схемою:

1. Система віршування.
2. Віршовий розмір. Для силабо-тонічної системи віршування обов'язково малюється схема. Як символи схеми пропонуємо:

— наголошений склад

О ненаголошений склад

3. Римування.

4. Види рим.

5. Вид строфи (визначити строфічну побудову вірша).

Студент повинен пояснити значення і роль особливостей віршування і їх вплив на змістове та емоційне наповнення поезії.

ПРИКЛАД

Леся Українка, “Ти не хтів мене взять, полишив мене тут на сторожі...”

Ти не хтів мене взять, полишив мене тут на сторожі,	<i>жіноча, повна, багата</i>
Ти мені заповідав скрасити могилу твою	<i>чоловіча, повна, бідна</i>
В білий мармур, і плющ, і криваві осінні рожі,	<i>жіноча, повна, багата</i>
Ти мені заповідав носити жалобу мою	<i>чоловіча, повна, бідна</i>
Так, як носять в легендах царівни мовчазні, хороші.	<i>жіноча, неповна, багата</i>

Силабо-тонічна система віршування.

Вірш написаний п'ятистопним анапестом. Схема:

О О – / О О – / О О – / О О – / О О – / О

О О – / О О – / О О – / О О – / О О –

Вірш розділений на 3 п'ятирядника зі схемою римування АВАВА. Використано чоловічі і жіночі, повні, багаті і бідні рими. Трьохскладовий розмір уповільнює ритм, створює враження розмовної мови, а також через розтягненість додає інтонацій смутку в монолог ліричної героїні.

2.1. Поле чорніє. Проходять хмари,
Гаптують небо химерною грою.
Пролісків перших блакитні отари...
Земле! Як тепло нам із тобою!

Глибшає далеч. Річка синіє.
Річка синіє, зітхає, сміється...
Де вас подіти, зелені надії?
Вас так багато – серце порветься!

М. Рильський

2.2. Гримить! Благодатна пора наступає,
Природу розкішна дрозж пронимає,
Жде спрагла земля плодотворної зливи.
І вітер над нею гуляє бурхливий,
І з заходу темная хмара летить –
Гримить!

Гримить! Тайна дрозж пронимає народи,
–
Мабуть, благодатная хвиля надходить...

Мільйони чекають щасливої зміни,
Ті хмари – плідної будучини тіні,
Що людськість, мов красна
весна, оновить...

Гримить!

І. Франко

2.3. Я сказав собі так: ти - не зодчий цих стін.

Ти народжений жінкою в муках, ти син
нерозумний, що падав і падав.

І було мені так: ранок, вечір – одне.

Ті забули мене, що любили мене.

Я упав, я зламався, я зрадив.

В. Герасим'юк

2.4. Може, не схоче зациклений квітень
знову невміло кивнути мені,
вартість пізнавши весняних освідчень.

Чи призвичаїться відчай
бути позірним не тільки вві сні?

Ти, мов природа, всевідча:
засновки осені суть у весні.

Літо окрадено двічі.

А. Савенець

2.5. ОСІНЬ МІЖ ГІР

Пустіє між гір

І щовечірньо осінь ходить над бухтою

Зорі холонуть.

Звідки звідки ти вітре холодний?

Звідки твій шепіт і свист?

Я чую твої ручаї

Я бачу твої барви

В душі моїй невідомості пісня

Пісня суму вітра між гір

Над бухтою синьою з хвилию

Ночами холодіють зорі

Пустіє між гір.

М.Семенко

2.6. Зловлю слово, послане Вітменом,
злаком посію - чи взолотиться?

Злетить злива, немовби відповідь:

усе цінне -

уже нице,

усе нице -

уже наче,

у ніч плаче,

зрости хоче.

Нехай очі незрячі точить,

нехай гріє, доки гаряче!

А. Савенець

2.7. ЛЕБЕДІ

На тихім озері, де мліють верболози,
давно приборкані, і влітку, й восени
то плюскоталися, то плавали вони,
і шиїгнулися у них, як буйні лози.

Коли ж дзвінкі, як скло,

надходили морози

і плесо шерхнуло, пірнувши в білі сніги,
плавці ламали враз ті крижані лани,
і не страшні для них були зими погрози.

О гроно п'ятірне нездоланих співців,
крізь бурю й сніг гримить

твій переможний спів,

що розбиває лід одчаю і зневіри.

Дерзайте, лебеді: з неволі, з небуття
веде вас у світи ясне сузір'я Ліри,
де пінить океан кипучого життя.

М. Драй-Хмара

2.8. Ой ти, дівчино, з горіха зерня,
Чом твоє серденько – колюче терня?

Чом твої устонька – тиха молитва,

А твоє слово гостре, як бритва?

Чом твої очі сяють тим чаром,

Що запалює серце пожегом?

Ох, тії очі темніші ночі,

Хто в них задивиться, й сонця не хоче!

І чом твій усміх – для мене скрута

Серце бентежить, як буря люта?

Ой, ти дівчино, ясна зоре!

Ти мої радощі, ти моє горе!

Тебе видаючи, любити мушу,

Тебе кохаючи, загублю душу.

І. Франко

2.9. Одним єдине при долині,

В степу край дороги,

Стоїть дерево високе,

Покинута Богом.

Покинута сокирою,

Огнем не палиме,

Шепочеться з долиною

О давній годині.

І кайзаки не минають

Дерева святого.

На долину заїжджають,

Дивуються з його

І моляться, і жертвами

Дерево благають,

Щоб парості розпустило

У їх біднім краї.

Т. Шевченко

2.10. Здається, тільки вчора

ми сіли разом п'ять –
а вже надворі осінь.

Ю. Позаяк

2.11. ТІНІ

Тіні лягли насторожені,
Тіні вечірні.
Сині вогні – заворожені,
Далі – безмірні.

Вічність розмірених блисків,
Шумів містичних, –
Ніжність осліплених стисків,
Рисок незвичних.

Світ і душа – ототожені,
Далі – безмірні.
Тіні лягли насторожені,
Тіні вечірні.

М. Семенко

2.12. мій шлях рубаями назватися коле:
кружляю помалу то ввись, то додолу,
позначу рядком неторовану стежку –
і знов повертаюсь у замкнуте коло

А. Савенець

2.13. у вечірньому трамваї
така світанкова дівчина

Г. Чубай

2.14. Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожку,
Людським презирством,
ніби струпом вкритий!

Твоїм будущим душу я тривожу,
Від сорому, який нащадків пізніх
Палитиме, заснути я не можу.

Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїзних?

Невже повік уділом буде твоїм
Укрита злість, облудлива покірність
Усякому, хто зрадою й розбоєм

Тебе скував і запряг на вірність?
Невже тобі лиш не судилось діло,
Що виявило твоїх сил безмірність?

І. Франко

2.15. Ти не хтів мене взять, полишив мене
тут на сторожі,
Ти мені заповідав скрасити могилу твою
В білий мармур, і плющ, і криваві
осінні рожі,

Ти мені заповідав носити жалобу мою
Так, як носять в легендах царівни
мовчазні, хорощі.

Довго ждять мені, друже, ще мармур не
тесаний твій,

Ще немає на чому повитись плющу
жалібному,

Не цвітуть ще осінні троянди в порі
весняній,

Камінь, темряву й кров маю тільки ще в
серці сумному,

Не здаюсь я царівною людям в жалобі
моїй.

Ох, як часто мене опановують сни
зловорожі,

Сниться все, що я голову радо на страту
несу,

Але то тільки сни, – я повинна стояти на
сторожі,

Бо мені заповідано в спадок жалобу й
красу,

Білий мармур, і плющ, і криваві осінні
рожі.

Леся Українка

2.16. СУМРАК ВЕЧІРНІЙ

Сонце ясне померкло, світ п'ятьма насила,
Вшир і вздовж доокола сум ся розлягає,
Чагарами густими тьма вовків завила,
Над тином опустілим галок
гамор грає.

Там, нещасен, думаю тяжко, мов могила
Серед степу опівніч сумненько думає.
Згадка в душі печальній тужно
згомотіла,
Бо сплинули радощі, як Дністер спливає.

Навколо ясне небо чорними хмарами,
Тяжкими густі бори склонились тучами,
Зойкнули дуброви й ліси застогнали.

Весело ми з тов гудьбов та й з тими
лісами,
Мило ми з буйним вітром, з блудними
марами,
Студена тая доля к серденьку припала.

М. Шашкевич

2.17. LIED OHNE KLANG (“ПІСНІ БЕЗ
ЗВУКУ”)

Якби мої думи німії
та піснею стали без слова,
тоді б вони більше сказали,
ніж вся оця довга розмова.
Якби мої думи німії
на струни пророчисті впали,

зайшлись би плачем мої струни
і сміхом дитячим заграли.

Мов хвиля морська в ясну бурю
і темна, й блискуча, й раптова,
і сонцеві рідна, й безодні,
була б моя пісня без слова.

Важкі побережній скелі
зрива переможне море;
невже переможная пісня
важкого жалю не поборе?

Невже моя пісня не хвиля?
Ой леле! Даремні питання...
Німі мої думи, а руки
дають лиш німії стискання...

Леся Українка

2.18. Наша мова
кожне слово
нашої мови
проспіване у Пісні
тож пісенними словами
з побратимами
у товаристві розмовляємо

кожне слово
нашої мови
записане у Літописі
тож хай знають вороги
якими словами
на самоті мовчимо

Василь Голобородько

2.19. По клітці кованій, з залізними дверима
зневажений, але величніший, ніж бард,
в незримо дивлячись тужливими очима,
усе з кутка в куток ступає леопард.

Повільний, гордий хід – мов огниками блима
плямиста шерсть. Кругом розмови, сміх,
газард,
а в'язень в джунглях снить, де пуца
несходима,
де гнуться лотоси і квітне пишний нард.

Поете, це – твоя така химерна доля:
пручатись, борсатись у путах суєти
і марити про рай, як Піко Мірандоля.

До синіх берегів, мов золота гондоля,
пливе замріяна твоя журба... а ти...
а ти волочиш тут кайдани Атга Троля.

М. Драй-Хмара

2.20. Посмішки,
цвітіння людських облич –
червоні троянди пристрасті,
білий гнів ломикаменю,
колюча шипшина зневаги,
сині іріси втоми, –

мене морозить, коли я бачу
посмішку пошляка
або лакизи.

Хлопавкою для мух
убивати б такі посмішки!

Л. Костенко

2.21. І знову десь на обрїях помалу
Розгойдує незримі хтось кадила
І синявою стелі, як було
І знову моя Осінь десь ходила
І знову десь під банею блакиті,
Як в церкві голубій паникадила,
Берези золотіють своїм віттям...

І знову моя Осінь десь ходила.
І знову десь між листям рябиновим
Сліди, мов од кривавого кропила...
У синяві – у золоті – у крові,
І знову моя Осінь десь ходила.

О. Стефанович

2.22. ЖАЛІБНУ СУКНЮ
У тінях смерку полохливих,
Збираючись на концерт,
В кімнатці синій мрій бурхливих
Удзеркалі зобачив смерть.
Злетів із серця посміх білий.
Зайшов я необачно й рано.
І голос твій – такий несмілий:
Ах, я не вбрана.
Коли прийду колись я вдруге
І сміливо у двері стукну, –
Ти зодягни, на фоні туги,
Жалібну сукню.

М. Семенко

2.23. Людина ввіткнута
в роботу
наче голка
туди-сюди
туди-сюди
шиють і шиють
нею
великий мішок
для світу

Р. Лиша

2.24. Арфами, арфами –
золотими, голосними обізвалися гаї
Самодзвонними.

Йде весна

Запашна

Квітами-перлами

Закосичена.

Думами, думами
наче море кораблями, переповнилась
блакить

Ніжнотонними.

Буде бій

Вогневий!

Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

Стану я, гляну я –
скрізь поточки, як дзвіночки, жайворон,

як золотий
З переливами:
Йде весна
запашна
Квітами-перлами
Закосичена.

Любая, милая, –
чи засмучена ти ходиш, чи налита щастям
вкрай.

Там за нивами:
Ой одкрий
Колос вій!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...
П. Тичина

2.25. В мені щодня вбивають Україну
Л. Костенко

2.26. Ти приходиш до мене щоночі
В ту хвилину, як міцно я сплю,
Зазираєш в заплакані очі
І шепочеш: не плач... я люблю!..

Я слова твої чую дошою
І крізь сон усміхаюсь тобі,
Твої очі горять надо мною
В невимовній, глибокій журбі.

Ти жагуче мене обнімаєш,
В тих обіймах я млію вві сні,
Поцілунками душу виймаєш,
Вириваєш ти серце мені.

Відкриваю заплакані очі...
Навкруги – порожнеча німа.
В тишині таємничої ночі
Мого щастя нема як нема...

Д. Загул

2.27. Ти, серце, змучене коханням і журбою,

Терпкими спогадами, буднями, що злі,
В твоєму погляді ясніє тінь спокою
Вогнем оновленої, княжої землі;
Твоє бліде лице, прозоре й усміхнене,
З очима темними, що – ласка, біль і гнів,
Мов віддихи полей, мов тихий плин до
мене,
Мов переплески хвиль із теплих берегів.
З дзвінкої глибини розлученості й туги
До тебе думи шлю, для тебе – порив мій,
Німотний літ орлів блискучі виднокруги,
Німотний літ орлів у лагоді нічній.

Ю. Луца

2.28. В глухій кімнаті
З саду, од зливи троянд.
Відсвіт рожевий.

І. Качуровський

2.29. Таємну думку ліс співає,
Вечірній легіт ген тремтить;
Туга там мрії закликає –
У темний яр вода біжить...

А ми йдем лісом тихо, тихо,
Золоту нитку мрій снуєм;
В серці заснуло горе і лихо –
із чарки хвилі щасті п'єм.

Сонні смереки чола клонять
під поцілунки мрак вогких4
А душі тихо слова ронять
Повні жалю й задум ніжних.

Все більше й більше ліс чорніє,
В обіймах сну солодко спить;
В душі далека радість мріє –
ро щастя серце тихо спить.

М. Петрушевич

2.30. Черет і осока обняли сонний став
І пусто скрізь. Лиш дівчина порою,
В забутий парк забрівши самотою,
На галяві, серед високих трав,
Коли південь виблискує й палає,
Із бабки срібної вінок собі спітає.

В. Свідзинський

3 РОЗДІЛ СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Примітка: джерела позначені зірочкою (*) є в бібліотеці університету.

СЛОВНИКИ:

1. Білоус П.В. Літературознавчі терміни. – Житомир, 1999. – 40 с.*
2. Энциклопедический словарь юного литературоведа / Сост. В. И. Новиков. – М.: Педагогика, 1988. – 416 с.*
3. Краткая литературная энциклопедия в 9 томах. – М.: Сов. энциклопедия, 1964.*
4. Лесин В. М. Літературознавчі терміни. – К.: Радянська школа, 1985. – 252 с.*
5. Лесин В.М., Пулинець О.С. Словник літературознавчих термінів. – К.: Наукова думка, 1965. – 240 с.*
6. Литературный энциклопедический словарь / Под общ. ред. В. М. Кожевникова и П. А. Николаева. – М.: Сов. энциклопедия, 1987. – 752 с.
7. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – 752 с.*
8. Українська літературна енциклопедія у 5 томах. – К.: УРЕ, 1988–1990.*

ПІДРУЧНИКИ:

1. *Абрамович Г. Л.* Введение в литературоведение. – М.: Просвещение, 1975. – 352 с.*
2. *Безпечний І.* Теорія літератури. – Торонто: Молода Україна, 1984. – 304 с.
3. *Білоус П. В.* Основи літературознавства: Курс лекцій. - Житомир, 1998. - 84 с.*
4. *Близнюк А. С.* Системи віршування. – Житомир, 1999. – 44 с.*
5. *Близнюк А. С.* Тропи та фігури поетичної мови. – Житомир: Волинь, 1998. – 44 с.*
6. *Бушмин А. С.* Наука о литературе. – М.: Современник, 1980. – 334 с.*
7. *Введение* в литературоведение: Учебн. для филолог. спец. ун-тов / Под ред. Г. Н. Поспелова. – М.: Высшая школа, 1988. – 528 с.*
8. *Волинський П. К.* Основи теорії літератури. – К.: Наукова думка, 1967. – 364 с.*
9. *Волков И. Ф.* Литература как вид художественного творчества. – М.: Просвещение, 1985. – 192 с.*

10. *Гиришман М. М.* Литературное произведение. Теория и практика анализа. – М.: Высшая школа, 1991. – 160 с.*
11. *Гуляев Н. А., Богданов А. Н., Юдкевич Л. Г.* Теория литературы в связи с проблемами эстетики. – М.: Высшая школа, 1970. – 380 с.*
12. *Нефедов Н. Т.* История зарубежной критики и литературоведения: Учебн. пособие. – М.: Высшая школа, 1988. – 272 с.*
13. *Николаев П. Н.,* и др. История русского литературоведения. – М.: Высшая школа, 1980. – 349 с.*
14. *Качуровський І.* Метрика: Підручник. – К.: Либідь, 1994. – 120 с. *
15. *Качуровський І.* Строрфіка: Підручник. – К.: Либідь, 1994. – 272 с.*
16. *Кузьменко В. І.* Словник літературознавчих термінів: Навчальний посібник з літературознавства. – К.: Український письменник, 1997. – 230 с.*
17. *Палкин М. А.* Вопросы теории литературы. – Минск: Вышэйшая школа, 1979. – 208 с.*
18. *Парандовський Я.* Алхімія слова. – К.: Дніпро, 1991. – 375 с.
19. *Тимофеев Л. И.* Основы теории литературы. – М.: Просвещение, 1971. – 464 с.*
20. *Ткаченко А.* Мистецтво слова (вступ до літературознавства). – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 448 с.
21. *Томашевский Б. В.* Теория литературы. Поэтика: Учебн. пособие для студентов вузов. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 334 с.
22. *Щепилова Л. В.* Введение в литературоведение. – М.: Учпедгиз, 1956. – 318 с.*

МОНОГРАФІЇ І СТАТТІ:

1. *Академические школы в русском литературоведении.* – М.: Наука, 1976. – 516 с.*
2. *Арістотель.* Поетика. – К.: Дніпро, 1967. – 123 с.*
3. *Бахтин М. М.* Вопросы литературы и эстетики. – М.: Художественная литература, 1975. – 502 с.
4. *Білецький О. І.* В мастерской художника слова // Білецький О. І. Зібрання праць у 5 томах. – К.: Наукова думка, 1965. – Т. 3. – С.274–289.*
5. *Веселовский А. Н.* Историческая поэтика. – М.: Высшая школа, 1989. – 406 с.*
6. *Виноградов В. В.* О теории художественной речи. – М.: Высшая школа, 1971. – 240 с.*

7. *Виноградов В. В.* О языке художественной литературы. – М.: Госиздат, 1959. – 656 с.*
8. *Волощук Е., Бегун Б.* Технэ майевтике: Теория и практика анализа литературного произведения // Тема. – 1997. – №1–2. – С. 3–248.*
9. *Карабанов Р. О.* Сюжет і жанр: рівні аналізу й аспекти інтерпретації художнього твору // Рад. літературознавство. – 1987. – №9. – С.40–48.*
10. *Квинт Гораций Флакк.* Наука поезии // Квинт Гораций Флакк. Сочинения. – М.: Худ. литература, 1970. – С. 386–395.*
11. *Коцюбинська М.* Література як мистецтво слова // Вступ до літературознавства: Хрестоматія. – К.: Либідь, 1995. – С. 145–147.*
12. *Лессинг Г. Э.* Лаокоон, или о границах живописи и поэзии // Лессинг Г. Э. Избранные произведения. – М.: Гослитиздат, 1953. – С. 385–516.*
13. *Лосев А. Ф.* Проблема вариативного функционирования поэтического языка // Лосев А. Ф. Знак. Символ. Миф. – М.: Изд. МГУ, 1982. – С. 408–452.
14. *Маймин Е.А., Слина Э.В.* Теория и практика литературного анализа. – М.: Просвещение, 1984. – 160 с.
15. *Наливайко Д. С.* Спільність і своєрідність: українська література в контексті європейського літературного процесу. – К.: Дніпро, 1988. – 395 с.*
16. *Пасічний В.* Розвиток теоретично-літературної і естетичної думки ХІХ – першої половини ХХ ст. – Харків, 1974. – С. 26–33.
17. *Пахаренко В.* Нарис української поезики: (до нових підходів у вивченні літератури) // Українська мова і література. – 1997. – №29–32.*
18. *Піхманець Р. В.* Психологія художньої творчості. – К.: Наукова думка, 1991. – 164 с.*
19. *Потебня А. А.* Теоретическая поэтика. - М.: Высшая школа, 1990. – 344 с.*
20. *Страшнов С.* Анализ поэтического произведения в жанровом аспекте. – Иваново, 1983. – 92 с.*
21. *Фролова К. П.* Цікаве літературознавство – К.: Освіта, 1991. – 192 с.*
22. *Франко І.* Із секретів поетичної творчості // Франко І. Твори в 50 томах. – К.: Наукова думка, 1980. – Т.31. – С. 45–119.
23. *Харлан М.* О стихе. – М.: Художественная литература, 1966. – 152 с.*
24. *Цвіркунов В.* Сюжет. Деякі питання теорії. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – 240 с.*
25. *Якобсон Р.* Работы по поэтике. – М.: Прогресс, 1987. – С. 23–79.

ХРЕСТОМАТІЇ:

1. Антологія світової літературної думки ХХ ст. – Львів: Літопис, 1996. – 600 с.*
2. Вступ до літературознавства: Хрестоматія. – К.: Либідь, 1995. – 256 с.*

ДОДАТКИ

Питання для самоперевірки:

1. Літературознавство як наука. Основні галузі літературознавства. Зміст і завдання кожної з них.
2. Допоміжні літературознавчі дисципліни. Їх суть, завдання, і місце в літературознавстві.
3. Літературознавство та інші науки.
4. Етапи розвитку літературознавства.
5. Наукові методи у літературознавстві.
6. Література як вид мистецтва.
7. Естетична природа словесного мистецтва.
8. Загальні ознаки художності літературного твору.
9. Основні функції літератури.
10. Образ як художнє узагальнення.
11. Образи-персонажі.
12. Поетичні образи.
13. Традиційні образи, типи, стереотипи.
14. Талант, його характерні риси, чинники розвитку.
15. Основні етапи написання твору.
16. Індивідуальний стиль письменника. Його компоненти.
17. Поняття про рід літератури. Епос, лірика, драма.
18. Епічні жанри.
19. Ліричні жанри. Види поділу на жанри у ліриці.
20. Драматичні жанри.
21. Дифузна теорія поділу літератури на роди. Суміжні родові та жанрові форми.
22. Мотив, тема і проблема у літературному творі.
23. Тенденція у літературному творі. Поняття про ідею літературного твору.
24. Сюжет та його різновиди. Способи побудови сюжету.

25. Елементи сюжету.
26. Поняття про конфлікт. Колізія, перепетія.
27. Компонування твору (композиція).
28. Автор в епічному творі.
29. Особливості драматичних творів.
30. Художня умовність і засоби її створення. Умовність у драматичному творі.
31. Предмет і зміст лірики.
32. Образ в ліриці. Поняття про ліричного героя.
33. Особливості ліро-епосу. Жанри ліро-епосу.
34. Особливості ліро-драми. Жанри ліро-драми.
35. Особливості епо-драми (епіко-драми).
36. Поняття "художній текст". Його рівні і характерні риси.
37. Комунікативна та естетична функція мови.
38. Мова розмовна, літературна, мова художньої літератури.
39. Фоніка. Поняття про поетичну евфонію. Види поетичної фоніки.
40. Лексичне багатство художньої мови (синоніми, антоніми, омоніми, пароніми, архаїзми, неологізми, діалектизми, жаргонізми, вульгаризми).
41. Поняття "тропи". Види тропів.
42. Синтаксичний рівень художньої мови. Поняття про фігури художньої мови. Види фігур.
43. Метрична система. Основні стопи.
44. Силабічна система.
45. Тонічна система.
46. Силабо-тонічна система віршування. Основи ритмічного ладу в силабо-тонічному віршуванні.
47. Види стоп у силабо-тонічному віршуванні.
48. Допоміжні елементи ритму в силабо-тонічному віршуванні.
49. Рима, види рим, способи римування.
50. Строфи. Види строф.
51. Народнопісенний вірш. Акцентні народні вірші. Літературний тонічний вірш.
52. Міжсистемні способи римування. Вільний вірш. Білий вірш. Ритмізована проза.
53. Загальні закономірності розвитку літератури. Літературний процес.
54. Художній метод, тип творчості, літературний напрям.

55. Основні типи творчості (художні методи).
56. Гуртки, групи, угруповання, літературні школи.
57. Традиції та новаторство. Авангард.
58. Поняття про стиль. Стиль епохи.
59. Види літературної взаємодії.
60. Види літературних зв'язків.

Завдання і вимоги до екзамену:

1. Знання спеціальної термінології (ключові слова до практичних занять і лекційних тем).
2. Наявність конспектів лекцій з передлекційною підготовкою.
3. Законспектувати: *Арістотель*. Поетика. – К.: Дніпро, 1967. – 123 с. (можна за іншим українським виданням).
4. Зробити план-конспект: *Буало Н.* Поэтическое искусство. – М.: Гослитиздат, 1957. – 229 с. (Можна за іншим виданням).
5. Зробити план-конспект: *Лессинг Г. Э.* Лаокоон, или о границах живописи и поэзии // *Лессинг Г. Э.* Избранные произведения. – М.: Гослитиздат, 1953. – С. 385–516. (можна за іншим виданням).